

Kaido Jaanson *in memoriam*

Kaido Jaanson.
Foto: P. Pillak.

Kaido Jaansonis (21.06.1940 Pärnu – 02.05.2015 Tartu) oli hoogu. Ta käis kiiresti ja rääkis kõvasti. Tartu kesklinnas võis tudeng teda kohata sagedamini kui ükskõik millist teist õppejõudu. Oli see siis mõnes ülikooli õppehoones, raamatukogus, õllesaalis, kohvikus või siis ka lihtsalt tänaval, kus ta liikus alati tõttaval sammul, sageli hõlmad valla, hallis tavatänavapildis silmatorkav šoti punaseruuduline müts peas. Hoog oli muidugi sees ka tema loengutes. Selles erines ta mitmest ajaloo-teaduskonna õppejõust, kes võisid küll olla tublid teadusetegijad, kuid ei olnud just eriti suured oraatorid – neid kuulates ja konspekteerides kippus tukastus vägisi peale tulema. Kaido Jaanson loengutes ei mäleta küll, et seda oleks kunagi ette tulnud, isegi mitte pärast vähemagatud öid. Lääne-Euroopa parteide ja valimiste süsteemi oleks saanud vägagi tõenäoliselt väga igavalt lugeda. Jaanson sattus aga eriti hoogu Suurbritannia poliitilisest elust rääkides, millel ta eriti hoolega silma peal hoidis. Oma vasakpoolseid vaateid ta ei varjanud, kuid padukommunist ei olnud ka muidugi mitte. Kaido Jaansonit ennast huvitas see, millest ta rääkis, ta valdas teemat peensusteni ja seepärast oligi teda huvitav kuulata. Jaanson armastas pidada kaks loengutundi järjest, ilma vaheajata. Osadele tudengitele see ei meeldinud

sugugi, eriti suitsumeestele, ja need nõudsid ettenähtud vaheaega. Vaheaegadega loengud ei olnud need Jaanson püüdnud – ei saanud seda õiget hoogu sisse. Aga kui õige hoog sees, siis oli loeng tõeline nauding, nii sisuliselt kui ka visuaalselt. Kuni tõusis kellegi usinalt konspekteinud tütarlapse käsi – ei jõua kuidagi tempos püsida. Dotsent Jaanson nägu värvus punaseks, ta puhkis nagu auru välja laskev vedur ja üritas hoogu maha võtta, kuigi see ei meeldinud talle mitte üks põrm. Kella pealt loengu lõpetamine ei olnud samuti jaansonlik, ikka kippus tal ajast puudu tulema, et teemaga lõpuni jõuda, ja pidime talle meelde tuletama, kui tahtsime veel teise loengusse jõuda. Aga tavaliselt olidki vist tema loengud sõlmitud õhtul viimasteks. Usun, et minu tänaseni püsinud huvi välispoliitika vastu on küll pigem tekkinud tänu Kaido Jaanson maailmas toimuvaid protsesse sügavuti kirjeldavatele loengutele, mitte omaaegsetele „Rahvusvahelise panoraami“ propagandistlikele poliitkommentaaridele Vambola Põdrle, Gabriel Hazakule, Simon Joffele, Toomas Alatalule jt. Muidugi tuli ikka Ameerika Häält ja Vaba Euroopat lisaks kuulata ning võimalusel ka Soome uudiseid ning „Ulkolinjat“ vaadata.

1990. aastate alguses hakkasime koos tol ajal Rootsi Sõjaarhiivis töötava Lars Ericsoniga

ette valmistama arhiividokumentide näitust Soome, Rootsi ja Taani vabatahtlikest Eesti Vabadussõjas.¹ Taas võisin tänulik olla Kaido Jaansonile, kes oli mõned aastad varem välja andnud raamatu Rootsi ja Taani palgasõduritest Eesti Vabadussõjas.² Vastavalt ajastu vaimule sisaldab see poolteisesaja-leheküljeline raamatuke küll ka „punast vahtu“, kuid tugineb siiski suurele hulgal arhiiviallikatele, omaaegsetele perioodilistele väljaannetele ja kirjandusele. Enamik tema kasutatud allikatest ja trükistest olid sellel ajal nn. erifondis ja tavauurijatele kättesaamatud. Mis aga kõige olulisem – „Draakoni hambad“ oli ka inglise keelde tõlgituna välja antud³ ja seda said näituse ettevalmistamisel kasutada ka eesti keelt mitte valdavad Põhja-maade kolleegid.

Viimast korda kohtusime Kaido Jaansoniga juhuslikult Tartus Raekoja apteegi ees 2005. aasta septembris, kui tegelesin Eesti suurmehe Andres Dido 150. sünniaastapäeva tähistamise korraldamisega Tartus, Tõrvas ja Pariisis.⁴ Kaido Jaanson oli juba pikemat aega uurinud ühte teist Eesti suurmeest – Aleksander Kesküla. Meie pikaks kujunenud püstijalavestluse põhiteemaks sai muidugi see, kas need kaks,

tänaseks päevaks kahjuks küll suuresti unustatud suurmeest olid omavahel ka kohtunud või mingil muul viisil seotud. „Pidid olema,“ arvas Kaido Jaanson kokkuvõtvalt, „kindlasti olid.“ Lahkudes lubasime mõlemad olla oma uurimistöös selles suhtes eriti tähelepanelikud ja üksteist kohe informeerida, kui midagi peaks selguma. Sellest kohtumisest Kaido Jaansoniga on möödunud pea kümme aastat ja lähenemas Andres Dido 160. sünniaastapäev. Valmistudes taas kord seda unustatud suurmeest tema sünniaastapäeval üldsusele teadvustama, tahaks väga loota, et keegi viib lõpule unustamatu õppejõu Kaido Jaansonu uuringud Aleksander Keskülast.

Peep Pillak

Peep Pillak

(1957), MA, vanem raamatukoguhoidja,
Hoiuraamatukogu,
Suur-Sõjamäe 44 A, 11415 Tallinn,
peep.pillak@gmail.com

Kokkupuude Tartu Ülikooli õppejõu, dotsent Kaido Jaansoniga sai ülikooli astunuil õige pea teoks, kui nad olid leidnud tee tudengite seas populaarsesse õllerestorani „Humal“. Seal võis aeg-ajalt kohata dotsent Jaansonit. Arvatavasti nii algas minu esmatutvus Kaido Jaansoniga, ehkki ma täpselt seda ei mäleta. Kui püüda selletada, miks dotsent Jaanson „Humalat“ mõnele teisele kohale eelistas, siis ühest küljest tahtis ta aeg-ajalt end mõneks hetkeks akadeemilisusest ja akadeemilistest ringkondadest välja saada. Valitses ju seal muu hulgas tarbetut bürokraatiat, mõttetuid arutelusid, mis kohustuslikus korras kuulusid nõukoguliku elu ja mõistagi ka teadusmaailma juurde. Teisalt avanes tudengeist pungil õllerestoranis võimalus arutleda maailma

asju, ajaloo ja poliitika keerdkäike vabamas õhkkonnas, kui seda olid loengud, seminarid jmt. õppevormid.

Meenub, et kord andis Kaido Jaanson tema pakutud kirjanduse loetelu seast lugeda mõnda raamatut tudengi enda valikul. Minu valik langes fašismi päritolu käsitlevale teosele.⁵ Vastamine kulges kuidagi kammitsetult ja mõne aja pärast teatas Jaanson, et ta läheb pärast „Humalasse“. Sain vihjest aru ja seadsin minagi sammud sinnapoole. Järgnes vestlus Itaalia fašismi teemadel. Jaanson küsis, miks selline raamatu valik. Teatasin, et tegelikult sai fašism kui niisugune alguse Itaaliast. Sealt tuleneb isegi selle nimetus, mistõttu mul oli lihtne tolle raamatu kasuks otsust langetada. Järgnes mõnda aega

¹ The boys from the north. The nordic volunteers in Estonia's War of Independence, 1918–1920. Toimetaja L. Ericson, autorid Lars Ericson, Vello Helk, Peep Pillak, Veli-Matti Syrjö. [Stockholm] 1993.

² K. Jaanson. Draakoni hambad. Rootsi ja Taani palgasõdurid 1919. aastal Eestis. Tallinn, 1987, 152 lk., trükiarv 6000.

³ K. Jaanson. Soldiers of fortune. Volunteers from Sweden and Denmark in the Estonian Civil War 1918–1920. Tallinn, 1988, 144 lk. Tõlkijad L. Kõrsmäa, K. Tarand, T. Herem, S. Truu, M. Toomsalu. Trükiarv 600. Inglise keelsel väljaandel puuduvad küll viited, kuid see-eest on olemas nimeregister.

⁴ Vt. Andres Dido – Eesti iseseisvuse isa sünnist möödus 150 aastat. – Päevaleht, 03.09.2005.

⁵ Paolo Alatri. Proisxoždenije fašisma. Moskva, 1961, 461 lk.

veel arutelu sel teemal, kuni kõlas Jaanson: „Selge!“ Seega, Kaido Jaanson tõi õllekannu juurde ka akadeemilisi diskussioone, millest sai osa kogu laudkond.

Miski tõmbas Kaido Jaanson loengutesse. Tema esinemine oli kirglik, kaasakiskuv, probleeme püstitav ja ka lahendav.

Pärast ülikooli, aastaid hiljem on jäänud eredamalt meelde üks kokkupuude Kaido Jaansoniga Tallinnas, Tõnismägi 16 arhiivi trepil. Mingil hetkel kandus meie vestlus uurimisteemadele. Ütlesin, et minu uuritav Karl Säre on ääretult huvitav tüüp. Jaanson vastu, et Aleksander Kesküla vastu ei saa. See võis olla too aeg, kui Kaido Jaanson käis Tunal pakkumas oma Kesküla-teemalist artiklit.⁶ Kumbki kaitses kirglikult oma seisukohti. Lõpuks tunnistasin, et 1991. aastal, kui sellesse majja maandusin, langesid mu huviorbiiti Aleksander Kesküla ja Karl Säre. Et olin kaua kaalutlenud, kummaga tegelema hakata, kuid käepäraseid allikaid näis Säre kohta rohkem olevat. Selline ootamatu lähenemine algul kirglikult alanud keskustelus näis Kaido Jaansonile imponeerivat. Ta sõnas üksnes: „No näed siis!“ Lõime käed ja läksime sõbralikult lahku. Aleksander Kesküla käsitles Kaido Jaanson Tuna veergudel veel korra.⁷ Kahju, et tervise halvenemise tõttu ei valminudki Kaido Jaansonil monograafia Aleksander Keskülast. Oli teada, et tal oli küpsenud plaan kirjutada raamat sellest seikluslikust ja maailmapoliitikat mõjutada püüdnud isikust.

Aastal 2011 võtsime (Ivar Löbu, Mart Nutt, Valdur Ohmann) nõuks külastada Kaido Jaansonit Põlvamaal. Oma vanaduspäevi veetis ta Piigaste mõisas, sealses pansionaadis. Tuleb nentida, et Kaido Jaanson valmistus hoolega meie tulekuks. Jagas telefonitsi juhiseid, mida tuua, mida mitte. Kanged ja lahjad joogid tuli kõrvale jätta. Kaasa tuli viia üksnes punaveini ja seegi pidi olema keeratava korgiga. Kui kohale jõudsime, küsisime – miks säärane valik. Kaido Jaanson hakkas kohe energiliselt seletama, milline toime on punaveinidel ja seda eelkõige tema diagnooside puhul. Kui keegi hakkas suud paotama, sõnas ta kiiresti – seda on talle privaatsest väitnud ka arstid. Järgnes piknik Piigaste mõisa külje all vanade aegade meenutamisega.

Ilmnes, et meie polnud esimesed ega viimased, kes teda Piigastes külastasid. Oli nii kuulsaid kui ka kurikuulsaid tegelasi, endisi õpilasi ja kolleege, sõpru. Nii mõnegi külastuse kirjeldused väärisksid omaette rubriiki, mistõttu piirdugem siinkohal üksnes nende äramainimisega.

Hämmastaval kombel oli Kaido Jaanson siitilmast lahkumise hetkel minu lugemisvaraks Leopold-Rudolf Betté *alias* Antonio Williams Alejandro mälestusteraamat „Ma langesin vangi Hispaanias“.⁸ Raamatu eessõna ja kommentaarid on kirjutatud Kaido Jaanson. Olin nimelt jõudnud 2006. aastast taas ringiga Hispaania kodusõjas osalenute käsitlemisele, kuna selgus, et aja jooksul on kättesaadavaks muutunud mitmed uued allikad, sealhulgas Kominterni arhiivimaterjalid Venemaal. Nüüd värskendan jätkuvalt teadmisi Hispaania kodusõjast Leopold Betté mälestuste kaudu, mõeldes ühtaegu mälestusväärsele õppejõule Kaido Jaansonile.

Valdur Ohmann

Valdur Ohmann

(1958), MA, teadus- ja publitsistibüroo
peaspetsialist, Rahvusarhiiv,
Maneeži 4, 15019, Tallinn,
Valdur.Ohmann@ra.ee

⁶ K. Jaanson. Eestlane Aleksander Kesküla ja Berliin: avang (september 1914–mai 1915). – Tuna 2004, nr. 1, lk. 12–38.

⁷ K. Jaanson. Sõbrad. Väheplane Otto Sternbeck ja enamlane Aleksander Kesküla 1905. – Tuna 2007, nr. 2, lk. 28–74.

⁸ A. W. Alejandro. Ma langesin vangi Hispaanias. Ühe eestlasest ilmaränduri elust. Mälestused. Eessõna: K. Jaanson, järelsõna: H. Puurand. Tallinn, 1989.